

Dejan Grba

Taktički mediji

Savremeni umetnički aktivizam vodi poreklo od angažovanih praksi građanske umetnosti između prvog i drugog svetskog rata, posleratnih evropskih kulturnih politika, situacionizma i šezdesetosmaških gibanja. Obuhvata stvaranje radova sa političkim konsekvenscama i intervencije na medijskoj infrastrukturi za njihovu distribuciju uz čestu upotrebu šok-taktike sa ciljem podrivanja ili remećenja konteksta u kojem se prikazuje. Za razliku od *Rata svetova* (1938), visoko subverzivne radio drame Orsona Wellesa bez političkog stava koja je kao simulacija živog radio prenosa izazvala paniku na istočnoj obali SAD, savremeni umetnički aktivizam je usmeren ka zastupanju prava rodnih, etničkih i kulturnih manjina, razrešavanju konfliktata, ekologiji, kritici ideologija, institucija i sistema upravljanja.

Pionir aktivističke upotrebe masovnih medija je englesko-američki konceptualni umetnik Victor Burgin koji je tokom sedamdesetih pravio radove u formi reklama i objavljivao ih u visokotiražnim časopisima. Nemački umetnik Hans Haacke, takođe od sedamdesetih, koristi reklamno-promotivni imidž u svojim instalacijama da bi dokumentovao prljave igre velikih korporacija i institucija kulture. Od osamdesetih, američka grupa Billboard Liberation Front vrši subverzivne intervencije na bilbordima, a grupa Adbusters u štampi objavljuje antireklame svetskih brendova kao što su Calvin Klein, McDonalds i Absolut Vodka.

Kroz oblike delovanja kao što su *haktivizam*, *kulturni jamming* i *taktički mediji*, umetnički aktivizam je tokom poslednjih desetak godina postao izrazito popularan i dominantno digitalan. Digitalizacija umetničkog aktivizma je nastala na uverenju da umetnost, kultura i digitalni domen kao društveni, ekonomski i politički oslonci mogu da se koriste za relevantan otpor danas vladajućem sistemu globalnog neoliberalnog kapitalizma. To uverenje potiče iz kontrakulturalnog diskursa u SAD tokom šezdesetih godina koji je tokom sedamdesetih na volšeban način usvojio informatičku tehnologiju, inicirao nastanak personalnog kompjutera i označio ga kao alatku samosvesnog i emancipovanog pojedinca. To uverenje se delom zasniva i na disfunkcionalnom, ali u savremenoj demokratiji uticajnom, konceptu medijski podržane *interpelacije* (Althusserov pojam) prema kojem se slobodnim informisanjem može presudno uticati na političku svest današnjeg, uglavnom depolitizovanog, prosečnog građanina. Novija svetska istorija, međutim, ne daje nikakvo opravdanje za to.

Haktivizam je jedna od najzastupljenijih formi u kojoj se hakerske tehnike primenjuju u medijski i konceptualni raznovrsnim aktivističkim projektima. Reč hacking (engl. *hack* = tesanje, gruba, priručna obrada) je tokom sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog veka označavala intervencije na informacionim i telekomunikacionim sistemima koje su najčešće izvodili prirodnaučni studenti radi istraživanja mogućnosti i novih namena tih tehnologija, iskazivanja svojih sposobnosti, otkrivanja bezbednosnih propusta ili, tokom osamdesetih, radi sticanja materijalne koristi. Mada je hacking tokom devedesetih godina postao visoko profitabilan i kriminalizovan, njegova savremena kulturna popularizacija teži da toj kombinaciji intuicije, znanja i apstraktnog, često suvoparnog i dosadnog matematičkog mišljenja, da romantičan i uzbudljiv ukus prestupništva, igre i humora.

Haktivisti i haktivističke grupe stvaraju različite uređaje, platforme i servise najčešće ih nudeći javnosti na slobodnu upotrebu sa idejom da će to dovesti do buđenja društvene svesti i/ili političke kritike. U praksi, međutim, haktivistički projekti su po pravilu znatno efektniji kao prikaz tehničke dovitljivosti i, ponekad, teorijsko-političke retorike svojih autora nego kao delotvorna društvena inicijativa. Oni se najčešće ne plasiraju neposredno u javnom prostoru kojem bi trebalo da budu namenjeni, nego unutar galerijskog sistema u kojem odlično funkcionišu na nivou prezentacije ali, osim odobravanja publike, nemaju praktične rezultate.

Iz brojnih primera koji to ilustruju izdvojimo rad *Laser Tag* (2007) njujorške Laboratorije za istraživanje grafitija, tricikl sa opremom koja omogućava da se grafiti crtaju pomoću laserskog pokazivača i istovremeno projektuju na udaljenim objektima. Izuzme li se činjenica da je sam grafiti kao forma odavno izgubio subverzivnu snagu postavši pitomi, visoko formalizovani i često visoko komercijalan segment urbane estetike, koncepcija laserskog tricikla je impozantna, ali, i pored uputstva za samogradnju na veb sajtu autora, postoji samo prototip koji se koristi za prezentaciju i dokumentaciju projekta. Bez obzira na njegovu praktičnu (ne)upotrebljivost, koncept privremeno projektovanog i ekološki čistog pisanja po za to nepredviđenim javnim površinama oduzima toj vrsti prestupa neke od njegovih ključnih kvaliteta – materijalnu štetu i trajnost – i time skoro da čini uslugu korporativnim interesima koje bi trebalo da kritikuje, a koji danas i sami koriste grafiti strategije u marketingu. Slično tome *GraffitiWriter* (započet 1998) Instituta za primenjenu autonomiju, teledirigovani robot koji ispisuje matrične grafitije, nagrađen je na izložbi Ars Electronica u Lincu 2000, ali nije viđen u javnoj upotrebi van galerijsko-festivalskog sistema. Internet servis iste grupe *iSee* (od 2001) koji pomaže korisnicima da na Menhetnu pronađu put između dve tačke koji je najmanje pokriven CCTV kamerama, konceptualno jedva da prevaziđa nivo dosetke.

Novomedijski umetnički aktivizam često preuzima pop-kultурне strategije i teži da bude zabavan. Italijanska grupa Molleindustria pravi online igre koje duhovito tematizuju interes i efekte savremenog kapitala. U slučaju intervencija i akcija američke grupe The Yes Men, sam korporativni imidž, identitet, jezik i konvencije međunarodnih finansijskih institucija su inteligentno instrumentalizovani za njihovu ilustrativnu kritiku.

Uprkos političkoj naivnosti i površnosti brojnih projekata koji se više oslanjaju na ilustraciju i ponekad na analizu tehnološko-ekonomskih procedura nego na razmatranje ljudske prirode od koje te procedure prvenstveno zavise i uprkos paradoksalnim, besmislenim, ponekad i ciničnim rezultatima, novomedijski aktivizam je tokom poslednjih godina postao pomodna i akademski uticajna oblast. Uprkos ili upravo usled?

Bibliografija:

Lev Manović, *Digitalni partizani*, CSU, Beograd, 2001.

McKenzie Wark, *Hakerski manifest*, Multimedijalni institut, Zagreb, 2006.

Dejan Grba, *(H)activism Inc.*, Kultura - Umetnost - Nauka Br. 11/LII, Politika, Beograd, 28 jun 2008.

Rita Raley, *Tactical Media*, University of Minesota Press, 2009.